

УДК 378.147:373.5.011.3-051(045)
DOI 10.31654/2663-4902-2019-PP-2-28-36

Кононко О. Л.

доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ЕМОЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СУТЬ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ

У статті обґрунтовано сутність емоційної компетентності як інтегральної характеристики особистості майбутнього фахівця дошкільної освіти, яка засвідчується його здатністю сприймати, диференціювати та адекватно реагувати на емоційну інформацію; контролювати та регулювати емоції (власні та інших людей), блокувати негативні; регулювати взаємини з оточуючими людьми, виявляти до них емпатію, уміння поставити себе на їхнє місце; осмислювати мотиви своєї поведінки, використовувати педагогічну рефлексію. Вони виступили критеріями оцінки типу емоційної компетентності майбутніх педагогів дошкільної освіти. Бралися до уваги стабільність, інтенсивність, модальність, спрямованість емоцій та збалансованість вказаних вище проявів. Виділено чотири типи емоційної компетентності досліджуваних – збалансований, індивідуалістично орієнтований, соціально орієнтований та непрявлений. Встановлено, що до збалансованого конструктивного типу відноситься лише чверть студентів експериментальної групи, інші три чверті досліджуваних характеризуються дисбалансом домінуючих ознак емоційної компетентності або нездатністю виявляти назовні свої внутрішні переживання та індивідуальним ставленням до процесів, подій, ситуацій. Це актуалізувало необхідність організації системи навчальної та виховної роботи, спрямованої на вдосконалення самопізнання, саморегуляції та емоційної поведінки майбутніх фахівців дошкільної освіти. Розроблено та визначено ефективність педагогічних умов оптимізації освітнього процесу, покращання показників когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів досліджуваного явища, до яких віднесено: сприяння усвідомленню студентами себе самих як об'єктів особистісного та професійного зростання; розвиток здатності аналізувати власні позитивні та негативні переживання; вправлення в умінні самостійно виходити з кризових ситуацій, долати перешкоди на шляху до мети, зберігати емоційну рівновагу, підтримувати позитивне самопочуття; формування навичок ефективної прогностики, регуляторної гнучкості, прояву емоційної сприйнятливості та чуйності.

***Ключові слова:** емоційна сприйнятливість, емоційний профіль, емоційні здібності, емоційний інтелект, емоційна компетентність, педагогічні умови розвитку емоційної сфери майбутнього фахівця дошкільної освіти.*

Постановка проблеми. Специфіка діяльності фахівця дошкільної освіти полягає в необхідності долати професійні труднощі, управляти своїми емоційними станами, виявляти перцептивні здібності, приймати та адекватно реагувати на індивідуальну своєрідність вихованців, виявляти педагогічну рефлексію. Професія працівника дошкільної сфери пов'язана з постійними переважаннями, емоційною напруженістю, емоційним вигоранням. У контексті сказаного емоційна компетентність як складова професійної компетентності й важлива компонента структури особистості майбутнього фахівця дошкільної сфери відіграє особливу роль.

Актуальність дослідження, присвяченого формуванню у майбутніх педагогів емоційної компетентності, обумовлена дефіцитом вітчизняних наукових праць означеного напрямку й високою затребуваністю закладами вищої освіти методичних розробок даної проблематики. На жаль, розвитку емоційного життя підростаючого покоління, окультуренню його потреб, аналізу причин і наслідків емоційних станів,

розвитку емоційного інтелекту, емоційної сприйнятливості як базової якості особистості сьогодні приділяється недостатньо уваги.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі емоційної компетентності як здатності майбутнього фахівця розпізнавати емоції, розуміти наміри, мотивацію, бажання (власні та інших людей), управляти емоціями з метою розв'язання педагогічних завдань присвячують свої дослідження вітчизняні та зарубіжні психологи і педагоги. При цьому психологічні розробки даної спрямованості переважають над педагогічними.

Досліджуючи проблему емоційної компетентності майбутніх педагогів, чимало фахівців концентрують увагу на поняттях "емоційні здібності" та "емоційний інтелект", уведені в обіг П. Саловеєм і Дж. Мейером. Американські психологи розуміли під ними ментальні здібності, які сприяють усвідомленню та розумінню людиною емоцій – власних та оточуючих людей. Вони виділили здібності трьох типів: ідентифікацію і вияв емоцій, регуляцію емоційних станів та використання емоційної інформації в мисленні та діяльності.

Плідним для нашого дослідження виявилось положення провідних науковців, які оперують поняттям "емоційний профіль", характеризуючи його за базовою емоцією та базовими цінностями особистості, які типізують її поведінку. Як зазначає Н. Плахотнікова, домінуюче переживання проявляється у певних особистісних властивостях майбутнього фахівця, особливостях сприйняття, інтерпретації та реагування на події, ситуації, явища, вчинки [7].

Вивчаючи феномен "емоційного інтелекту", більшість фахівців кваліфікують його як здатність особистості переробляти інформацію, яка міститься в емоціях, визначати їх значення, зв'язки, використовувати емоційну інформацію як опору для прийняття рішень. Згідно С. Дерев'янка, емоційний інтелект є здатністю тлумачити власні та емоції інших людей і використовувати одержану інформацію з метою досягнення визначених цілей. До структури емоційного інтелекту віднесено чотири компоненти: усвідомлення емоційних станів, самоконтроль, соціальне розуміння і управління взаєминами [4].

Діагностуючи та формуючи емоційний інтелект у процесі підготовки фахівців гуманітарного профілю, В. Зарицька зазначає: він як складова професійної підготовки успішно розвивається за умови, що зміст освіти доповнюється знаннями і практичними завданнями, спрямованими на його розвиток. Основні напрями цієї роботи автор вбачає у поєднанні теоретичної бази і практичних дій самих студентів з напрацювання досвіду використання емоційного інтелекту для вирішення конкретних завдань [5].

Розглядаючи поняття "емоційного інтелекту" разом з "емоційною компетентністю", І. Андрєєва, Г. Гарскова, Д. Люсін, М. Манойлова, О. Чеботарь, О. Яковлева трактують їх крізь призму здібностей. На думку вказаних фахівців, емоційна компетентність входить до складу особистісного компонента професійної компетентності педагога і є здатністю особистості здійснювати оптимальну координацію між емоціями та цілеспрямованою поведінкою.

Г. Юсупова кваліфікує емоційну компетентність як групу здібностей до саморегуляції та регуляції інтерперсональних відносин шляхом розуміння емоцій – власних та оточуючих людей. Автор виділяє два компонента емоційної компетентності: когнітивний (розуміння) та поведінковий (управління), кожний з яких має два вектори – внутрішній (спрямований на себе) і зовнішній (спрямований на інших). Отже, когнітивний компонент спрямований, з одного боку, на саморозуміння – рефлексію, з іншого – на децентрацію свого "Я", тобто емпатію [8].

Таким чином, згідно з логікою Г. Юсупової, у складі емоційної компетентності виділяються чотири базових компоненти: саморегуляція (контроль та управління емоціями, блокування негативних станів); регуляція взаємин (соціальні навички); рефлексія (усвідомлення себе, осмислення емоцій та власних мотивів); емпатія (емоційно-когнітивна децентрація). Отже, характеризуючи емоційну компетентність, ми орієнтувалися на необхідність аналізувати міру сформованості у майбутніх фахівців саморегуляції, регуляції взаємин, рефлексії та емпатії, які утворюють когнітивний, поведінковий, інтраперсональний та інтерперсональний блоки.

Аналіз праць фахівців з означеної проблеми дозволяє зробити висновок, що проблема емоційного розвитку студентської молоді найчастіше розглядається

фахівцями у контексті інших проблем, зокрема аналізу: мотиваційної структури особистості (В. Мільман, Ю. Швалб), ціннісних орієнтацій студентів (В. Анненков, С. Хахуда), процесу соціальної дезадаптації молоді (Л. Канішевська, Н. Максимова), суб'єктно-вчинкової традиції (В. Татенко), психологічного здоров'я (О. Вовчик-Блакітна), психологічної культури майбутнього професіонала (В. Рибалка), життєвого успіху (Н. Татенко, Т. Титаренко).

Таким чином, проблема формування у майбутніх фахівців дошкільної освіти емоційної компетентності як важливою складовою професійної підготовки є актуальною й соціально затребуваною.

Мета статті полягає у розкритті змістово-структурних характеристик емоційної компетентності як інтегративної особистісної якості майбутнього фахівця дошкільної освіти та визначенні педагогічних умов її ефективного формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні ми керувалися узагальненнями фахівців, згідно з якими втрата емоційної активності взагалі, емоційної чутливості зокрема, майбутнім педагогом є показником, як правило, тимчасових (зворотних) процесів. Якщо емоційна апатія проявляється постійно й навіть за умов спеціально організованої роботи викладача з такою категорією студентів, можна припустити наявність у них серйозних нервових порушень, з якими мають працювати невропатолог або психотерапевт. Таке трапляється, на щастя, рідко.

Фіксуючи прояви емоційної компетентності досліджуваного, ми керувалися узагальненнями І. Андрєєвої, яка зазначає, що майбутній фахівець з широким емоційним репертуаром переживає різні емоційні стани – позитивні у сприятливих і негативні у загрозливих ситуаціях. Збіднення, обмеженість емоційного репертуару спричиняє одноманітні реакції студента у несхожих ситуаціях, які часто-густо негативно забарвлені. Широта емоційного репертуару засвідчує різноманітність його інтересів, потреб, бажань, активну життєву позицію. Якщо об'єктом емоційної сприйнятливості стають інші люди, молода людина вдосконалює своє вміння проявляти *емпатію* – здатність "входити" в їхній простір, ставити себе на їхнє місце, виявляти співчуття і співпереживання, адекватно реагувати на ситуацію, прогнозувати наслідки своїх дій [1].

У ході дослідження використано дані М. Анікеєнко стосовно діагностики рівня емоційної стійкості особистості. Базуючись на них, ми виходили з розуміння: якщо емоції студента рухливі, легко переключаються, це означає, що він чутливий, швидко реагує на зміну ситуації, обставин, партнерів; досить швидко адаптується до нових умов, легко виходить з одних емоційних станів і входить в інші. Водночас надміру сильно виражена здатність переключати емоції може ускладнити майбутньому педагогові життя внаслідок його надмірної реактивності, імпульсивності, некерованості. Ми брали до уваги, що у кожній студентській групі є і емоційно малочутливі особистості, які повільно переходять з одного стану в інший, що знижує їхні адаптивні та комунікативні можливості [2].

Досліджуючи феномен емоційної компетентності, ми виходили з розуміння, що існує зв'язок між базовими емоціями студентської молоді та їхніми особистісними якостями. У ході дослідження узагальнено існуючу наукову інформацію та подано її у табл. 1.

У ході дослідження вказану у таблиці інформацію використано у процесі діагностики емоційної компетентності студентської молоді, описі та характеристиці типів її розвитку у майбутніх фахівців дошкільної освіти. Вихідною у нашому дослідженні слугувала теза про те, що важливу роль у формуванні емоційної компетентності студентської молоді відіграє така емоційна якість, як його емоційна сприйнятливість. Їй сьогодні в освітньому процесі закладу вищої освіти, на жаль, приділяється недостатньо уваги. А прояви черствості продукуються, не в останню чергу, саме ігноруванням факту існування поряд "тонкошкірих" і "товстошкірих" особистостей, прояву останніми байдужого ставлення до явищ, подій, ситуацій, вчинків.

Емоційна сприйнятливість – фундаментальна характеристика емоційної компетентності особистості. Вона проявляється у частоті, різноманітності та інтенсивності "підключення" емоцій до реагування на значущі для неї впливи. Кожний майбутній педагог характеризується звичною для нього формою емоційної сприйнятливості – надмірно високою, оптимальною або заниженою чутливістю, чуйністю. Ми виходили з розуміння, що емоційна чутливість студентської молоді визначається системою

потреб, цінностей, інтересів, інтелектуальних і вольових якостей і проявляється у тому, *чим вона цікавиться, чому радіє, дивується, з приводу чого сумує, на що гнівається; до кого й чому відчуває презирство, відразу; що викликає в неї страх, сором, провину.* Ми аналізували, *на що і як саме відгукуються* майбутні фахівці.

Таблиця 1

Характеристика зв'язків базових емоцій з особистісними якостями

БАЗОВА ЕМОЦІЯ	ОСНОВНІ ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ
<i>Інтерес</i>	Енергійність, сприйнятливність, зосередженість, допитливість, наполегливість, організованість, продуктивність, креативність, дослідництво, розважливність, захопленість, нездатність швидко переключитися
<i>Радість</i>	Жвавість, гучність, легковажність, пустотливність, азартність, експресивність, артистичність, кмітливність, гумористичність, щирість, спонтанність, смішливість, висока енерговитратність, індивідуалізм, розосередженість, балакучість
<i>Сум</i>	Замкненість, відстороненість, усамітненість, неквапливість, стриманість, безмовність, економність, пригніченість, песимізм, заглибленість у себе, байдужість до оточуючого, образливість, мрійливість, безпорадність
<i>Злість (гнів)</i>	Експресивність, запальність, нестриманість, некерованість, зухвалість, войовничість, егоцентризм, недобррозичливість, упередженість, нетактовність, заздрисність, конфліктність, уїдливість, мстивість, дратівливість, честолюбність
<i>Відраза</i>	Зухвалість, недовірливість, непривітність, суворість, грубість, зневажливність, критичність, владність, неконтактність, упередженість, зверхність, амбітність, підозрливість, недовірливість, уїдливість, капризність, бажання поскаржитися, сльозливість
<i>Страх</i>	Занепокоєння, тривожність, напруженість, знервованість, невпевненість, недовірливість, залежність від інших, сором'язливість, обережність, скутість, почуття провини та меншовартісності, розгубленість, схильність до сумнівів, скромність
<i>Подив</i>	Проникливість, аналітичність, розсудливість, спостережливість, цілеспрямованість, винахідливість, підприємливість, ризикованість, захопленість, напористість, настороженість, заціпеніння, втрата дару мовлення

Характеризуючи емоційну чутливість як якість особистості, ми виходили з положень В. Вілюнаса, згідно з якими вона проявляється у легкості, швидкості, гнучкості, широті діапазону емоційних реакцій студентської молоді на різні події, явища, ситуації. Якщо майбутній педагог до чогось байдужий, у нього відсутній до нього інтерес, це ще не означає, що в його емоційному репертуарі не існує програми бажаної емоційної поведінки. Це лише означає, що вона знаходиться у невідключеному, непроявленому, незадіяному стані. Отже, у дослідженні ми прагнули знайти відповіді на запитання, як підключити, задіяти цю програму [3].

Одним з базових положень дослідження слугувала ідея провідних фахівців щодо складного зв'язку емоційної сприйнятливості та чуйності. Ми виходили з розуміння, що емоційна чутливість студента ще не гарантує його чуйності. Адже переживання майбутнього фахівця можуть пов'язуватися з егоїстичними інтересами, спрямовуватися на задоволення власних потреб, а не на турботу про інших. Отже, характеризуючи студента, ми фіксували *спрямованість* його емоційної чутливості.

Характеризуючи емоційну компетентність майбутнього педагога, ми брали до уваги його *емоційну спрямованість*, яка засвідчує *пріоритетні цінності, важливість* для нього тих чи інших *видів діяльності*, готовність *надати перевагу* або *відмовити*

у прихильності комусь-чомусь конкретному. Для оцінки емоційної компетентності застосовано такі шкали: пріоритетної діяльності, моральних цінностей, життєвих переваг. Детальніше про кожен.

Шкала пріоритетної діяльності передбачала оцінку того, який з основних видів діяльності потрапляє у сферу основних інтересів майбутнього фахівця – ігрова, трудова, пізнавальна чи комунікативна. У дослідженні ми брали до уваги відмінні характеристики кожної діяльності:

- *ігрова* об'єктивує захопленість процесом, можливістю вільно обирати сюжет, ролі, визначати терміни, розважатися, отримувати задоволення;
- *трудова* засвідчує прагнення досягти практичних результатів, домогтися успіху, відчувати свою спроможність і корисність;
- *пізнавальна* вказує на інтерес до нової інформації, незнайомого навчального матеріалу, до дослідництва та експериментування;
- *комунікативна* слугує свідченням схильності бути у гурті, посісти в групі певне місце, визначити свій статус, обмінятися інформацією та спільно діяти.

Надання майбутніми педагогами переваг певній діяльності засвідчувало не лише сферу їхніх інтересів, пріоритетних цінностей, а й вказувало на *тип особистості* – фундаментальну характеристику, яка частіше за все зберігається упродовж життя.

Шкала моральних цінностей допомогла визначити вектор емоційної спрямованості студента: *індивідуалістичний* (типи особистості: "егоїст", "байдужий"); *індивідуально-соціальний* (тип особистості: "гармонійний", "збалансований"); *соціальний* (типи особистості "альтруїст", "конформіст"). Вектор емоційної спрямованості молоді людини вказував на найбільш доцільні методи, форми та засоби впливу на неї.

Шкала життєвих переваг була помічною у визначенні "фонду хочу" студента. Нас цікавило: Чого він прагне найбільше? Яких ролей домагається найчастіше? Чого хоче досягти у житті? Який характерний стиль поведінки йому притаманний? Його типові звички? Відповіді на ці запитання дозволили схарактеризувати тип особистості кожного майбутнього фахівця: "переможець", "гедоніст" (любитель задоволень), "опікун", "естет", "собі на думці", "творець", "руйнівник", "фантазер" тощо. Пріоритетні ролі та стиль поведінки проєктують ймовірну життєву стратегію особистості.

Базуючись на положеннях провідних фахівців та власною науковому доробку, емоційну компетентність майбутнього фахівця дошкільної освіти кваліфікуємо як особистісний інтеграл, важливу складову його професійної компетентності, яка засвідчується здатністю студента:

- сприймати, диференціювати та адекватно реагувати на емоційну інформацію;
- контролювати та регулювати емоції (власні та інших людей), блокувати негативні;
- регулювати взаємини з оточуючими людьми;
- осмислювати мотиви поведінки, рефлексувати;
- виявляти емпатію, здатність до децентрації.

Вони виступили критеріями оцінки типу сформованості у майбутніх педагогів дошкільної освіти емоційної компетентності. Бралися до уваги стабільність, інтенсивність, модальність, спрямованість емоцій та збалансованість вказаних вище проявів. Виділено чотири типи емоційної компетентності студентів – збалансований, індивідуалістично орієнтований, соціально орієнтований та непроявлений. Детальніше кожний тип схарактеризовано нижче:

До **збалансованого типу** емоційної компетентності віднесено студентів з активною життєвою позицією, конструктивною поведінкою, спрямованих на особистий та професійний успіх, з гармонійно поєднаною індивідуальною та соціальною орієнтацією, оптимістичних, впевнених у собі, відкритих контактам. Вони емоційно сприйнятливі, усвідомлюють, визнають та регулюють власні почуття та почуття інших, вирізняються педагогічною рефлексією. Їх характеризує висока емоційна чутливість, яскраві переживання, виразна міміка, адекватне емоційне реагування на події та ситуації. Майбутні педагоги даної категорії володіють адекватною самооцінкою, здатні визнати власні помилки та досягнення інших, прийняти незалежні рішення, конструктивно діяти у складних ситуаціях. Вирізняються комунікабельністю, доброзичливістю,

емпатією. Задоволені своїм життям, відкриті новому, схильні до творчості та винахідництва. Мають певне коло друзів. Їх близько п'ятої частини досліджуваних.

Індивідуалістично орієнтований тип емоційної компетентності склали студенти, які володіють необхідними знаннями, проте характеризуються вельми нестабільними проявами саморегуляції, рефлексії та емпатії. Їхні рішення залежать від ситуативних переживань, суб'єктивних оцінок, упереджень. Virізнюються демонстративною поведінкою, прагненням домінувати, схильністю до конфронтації, використанню соціально неприйнятних форм самоствердження. У даної категорії студентів індивідуалістичні інтереси переважають над соціальними, вони опікуються власними інтересами, хворобливо прагнуть самоствердитися, у будь-який спосіб привернути до себе увагу авторитетних людей. Хизуються перед іншими власними досягненнями, обирають завдання, які гарантують успіх, уникають колективної діяльності. Як правило, перебільшують свої успіхи та применшують прорахунки. Коло друзів вузьке, з авторитетними однокурсниками конкурують, неуспішних зневажають, зловтішаються. Кількісний склад цього типу нараховує понад третину майбутніх фахівців дошкільної освіти.

До **соціально орієнтованого типу** емоційної компетентності увійшли майбутні педагоги, в яких прагнення увійти до складу певної соціальної групи, посісти в ній високий статус переважає над потребою у самоствердженні. Їхні вчинки та рішення залежать від вимог, розпоряджень, вказівок, думок авторитетних інших. Несформованість особистісного стрижня спричиняє залежну поведінку, формує схильність до конформізму, легкої відмови від власної думки, необов'язковості як якості особистості. Представників даного типу вирізняє емоційна нестабільність, плинність почуттів, звичка очікувати допомоги ззовні, прагнення догодити сильнішому за себе, готовність поступитися власними інтересами. Орієнтація на зовнішню оцінку переважає над самооцінкою та рефлексією. Коло товаришів широке, невизначене, ставлення до однокурсників ситуативне, здебільшого доброзичливе. Адаптуватися до соціальних вимог і нових умов життя для них важливіше за можливість проявити власне "Я". Вони радше відтворювачі, ніж творці. Потребують зовнішніх спонукань і заохочень. Їх нараховується близько чверті досліджуваних.

Непроявлений тип емоційної компетентності складається із студентів, які зовні індиферентно ставляться до переважної більшості подій та життєвих ситуацій. Прояви їхньої емоційної сприйнятливості, чутливості, чуйності невиразні, реакція на зовнішні впливи – млява, інтерес до навчального матеріалу та однокурсників – вельми низький, виконують учбові завдання та доручення без ентузіазму і натхнення, спілкуються радше на діловому, ніж особистісному рівні. Рідко щось ініціюють, практично ніколи не проявляють творчості, частіше за все просто функціонують, намагаються дотриматися необхідних правил, не докладають особливих зусиль – розумових, душевних, фізичних. Внутрішнє емоційне життя інтенсивніше за зовнішнє, приховане; міміка невиразна; поведінка здебільшого обережна, ухильна, невпевнена; рішення приймаються після зважувань усіх "за" і "проти", багатьох сумнівів і коливань. Недовірливі, скуті, емоційно напружені, багато часу проводять на самоті. Таких майбутніх педагогів дошкільної освіти понад десяти відсотків експериментальної групи.

Показником недостатності педагогічної уваги до виховання у молоді емоційної компетентності взагалі, чутливості як важливої якості особистості зокрема, є наявність студентів з потужним "захисним екраном" – "закритих, скutih, замкнених, невпевнених у собі, відсторонених, надміру стиснених або, навпаки, агресивних. Важко попередити або скоректувати їхню поведінку, якщо викладач погано орієнтується в особливостях та причинах сформованості того чи іншого типу емоційної поведінки майбутнього педагога. Оптимізації освітнього процесу мала сприяти застосована нами стратегія його організації.

Добираючи методи, форми, прийоми формування емоційної компетентності майбутніх педагогів, ми враховували як їхню природну чутливість, так і набутий емоційний досвід, зокрема сформованість умінь:

- виділяти з освітнього контексту яскраві емоційні моменти;
- зосереджувати на них увагу;
- аналізувати, коментувати, оцінювати їх;

- емоційно відгукуватися на них, не залишатися байдужими;
- гнучко й адекватно на них реагувати;
- дієво проявляти своє емоційне ставлення;
- використовувати враження у своїй життєдіяльності;
- виявляти гуманні почуття.

Одним з важливих напрямів оптимізації освітньої роботи, спрямованої на формування емоційної компетентності майбутніх педагогів, був розвиток у них мотиваційної сфери, готовності й здатності до цілеспрямованої зміни своїх особистісних рис, реакцій, поведінки. Як зазначає В. Мільман, мотиваційна сфера особистості відіграє важливу роль у розвитку індивідуальності студента, актуалізує його потенціал, формує ефективні стратегії життєвого та професійного зростання [6].

З метою розвитку різних компонентів емоційної компетентності майбутнього педагога ми прагнули забезпечити такі умови: сприяли усвідомленню ним себе як об'єкта власного розвитку; розвивали здатність до аналізу власних переживань, неупередженого співставлення своїх почуттів з почуттями інших людей, окультурювали його потреби, вдосконалювали уміння самотійно виходити з кризових ситуацій, вправляли у здатності долати перешкоди на шляху до мети, зберігати емоційну рівновагу, підтримувати позитивне самопочуття; формували навички ефективної прогностики, регуляторної гнучкості, прояву емоційної чутливості.

Одним з першочергових завдань у формувальному експерименті було навчання студентів розпізнаванню, усвідомленню та правдивій оцінці своїх типових емоційних реакцій; умінню встановлювати джерело своїх руйнівних переживань. Не менш важливим було вправляння досліджуваних у пригадуванні ситуацій, подій, явищ, які викликали у них радість, відчуття комфорту, умиротворення; вироблення уміння спрямовувати енергію у позитивне русло та дотримуватися дій, які забезпечують бажаний результат. У контексті сказаного особливу увагу було приділено вихованню у студентів емоційного інтелекту як комплексу здатності до самомотивації, стійкості до розчарувань, контролю своїх емоційних спалахів, регулювання настрою, уміння не дозволяти переживанням приглушувати здатність думати, співпереживати, сподіватися.

Висновки. У дослідженні встановлено, що майбутні фахівці дошкільної освіти із збалансованим типом емоційної компетентності володіють здатністю розуміти власні емоції та емоції інших людей, управляти емоційною сферою, що обумовлює їхню високу адаптивність і ефективність у спілкуванні. Визначення типологічної своєрідності емоційної компетентності студентів уможливило розробку системи формування у них необхідної системи знань, ціннісних ставлень та навичок поведінки. Ефективність формування у майбутніх вихователів емоційної компетентності пов'язувалося з упровадженням у педагогічну практику таких педагогічних умов: сприяння усвідомленню ними самих себе як об'єктів особистісного та професійного зростання; розвитком здатності аналізувати власні переживання; вдосконаленням уміння самотійно виходити з кризових ситуацій, долати перешкоди на шляху до мети, зберігати емоційну рівновагу, підтримувати позитивне самопочуття; з формуванням навичок ефективної прогностики, регуляторної гнучкості, прояву емоційної чутливості.

Література

1. Андреева И. Н. Развитие эмоциональной компетентности педагогов. *Психология образования сегодня: теория и практика*: матер. Междунар. науч.-практ. конф. Минск, 2003. С. 166–168.
2. Анікеєнко М. І. Аналітичний погляд на проблему діагностики рівня емоційної стійкості. *Вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. Серія "Психологія". Харків: ХНПУ, 2007. Вип. 25. С. 5–11.
3. Вилюнас В. Психология эмоций. Санкт-Петербург: Питер, 2007. 496 с.
4. Дерев'янку С. П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2009. 20 с.
5. Зарицька В. В. Емоційний інтелект у системі професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю: автореф. дис. ... д-ра психол. наук. Запоріжжя, 2012. 40 с.
6. Мильман В. Э. Метод изучения мотивационной сферы личности. *Практикум по психодиагностике. Психодиагностика мотивации и саморегуляции*. Москва, 1990. С. 23–43.

7. Плахотникова И. В., Моросанова В. И. Развитие личностной саморегуляции: методическое пособие. Москва: Вербум-М, 2004. 48 с.

8. Юсупова Г. В. Состав и измерение эмоциональной компетентности: дисс. ... канд. психол. наук. Казань. 166 с.

References

1. Andreeva, Y. N. (2003). Razvyyte emotsyonalnoi kompetentnosti pedahohov [The development of emotional competence of teachers] *Psykholohyia obrazovanyia sehodnia: teoriya y praktyka* [Psychology of education today: theory and practice] *Mater. Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. International Scientific and Practical Conference*. Mynsk, 66–168 [in Russian].

2. Anikeienko, M. I. (2007). Analitychnyi pohliad na problemu diahnostryky rivnia emotsiinoi stiikosti [An analytical look at the problem of diagnostics of the level of social security] *Visnyk KhNPU im. H. S. Skovorody. Seriya "Psykholohiia" – Bulletin of KhNPU named after G. S. Skovoroda. Psychology Series*. Kharkiv: KhNPU, (25). 5–11 [in Ukrainian].

3. Vyliunas V. (2007). *Psykholohyia emotsyi* [Psychology of emotions]. Sankt-Peterburh: Pyter [in Russian].

4. Derevianko, S. P. (2009). Emotsiinyi intelekt yak chynnyk sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii osobystosti do studentskoho seredovyshcha [Emotional intelligence as a factor of social and psychological adaptation of personality to the student environment]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

5. Zarytska, V. V. (2012). Emotsiinyi intelekt u systemi profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv humanitarnoho profilu [Emotional intelligence in the system of professional training of humanitarian specialists]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].

6. Mylman, V. E. (1990). Metod yzuchenya motyvatsyonnoi sfery lychnosti [Emotional intelligence in the system of professional training of humanitarian specialists] *Praktykum po psykhodyahnostryke. Psykhodyahnostryka motyvatsyy y samorehuliatsyy – Workshop on psychodiagnosics. Psychodiagnosics of motivation and self-regulation*. Moskva. 23-43 [in Russian].

7. Plakhotnykova, Y. V., & Morosanova, V. Y. (2004). *Razvyyte lychnostnoi samorehuliatsyy* [The development of personal self-regulation]. Moskva: Verbum-M [in Russian].

8. Yusupova, H. V. Sostav y yzmerenye emotsyonalnoi kompetentnosti [Composition and measurement of emotional competence]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kazan [in Russian].

Кононко О. Л.

доктор психологических наук, профессор, заведующая кафедрой дошкольного образования Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя.

Эмоциональная компетентность будущего специалиста дошкольного образования: суть и условия формирования

В статье обоснована сущность эмоциональной компетентности как интегральной характеристики личности будущего специалиста дошкольного образования; определены шкалы оценки и типология эмоциональной компетентности студента; сформулированы условия оптимизации образовательного процесса, направленного на прогрессивное эмоциональное развитие будущих педагогов указанной категории. Ключевые слова: эмоциональная восприимчивость, эмоциональный профиль, эмоциональный интеллект, эмоциональная компетентность, педагогические условия развития эмоциональной сферы будущего специалиста дошкольного образования.

Kononko O. L.

Doctor of Psychological Sciences, Full Professor, Head of the Department of Preschool Education of Gogol State University of Nizhyn

Emotional competence of the future preschool education specialist: nature and conditions for forming

The article substantiates the essence of emotional competence as an integral characteristic of the personality of a future specialist in preschool education, which is attested by his ability to perceive, differentiate and respond adequately to emotional information; control and regulate emotions (own and other people), block negative; to regulate relations with others, to show

empathy to them, ability to put oneself in their place; to understand the motives of their behavior, to use pedagogical reflexion. They acted as criteria for assessing the type of emotional competence of future teachers of pre-school education. Stability, intensity, modality, orientation of emotions and balance of the above manifestations were taken into account. There are four types of emotional competence of the subjects - balanced, individualistic oriented, socially oriented and non-manifested. It has been established that only a quarter of experimental group students are of balanced design type; the remaining three-quarters of the subjects are characterized by an imbalance of dominant signs of emotional competence or the inability to identify outside their internal experiences and indifferent attitudes to processes, events, and situations. This actualized the necessity of organizing a system of educational and educational work aimed at improving self-knowledge, self-regulation and emotional behavior of future specialists in pre-school education. The effectiveness of pedagogical conditions for optimization of educational process, improvement of indicators of cognitive, emotional-value and behavioral components of the investigated phenomenon is developed and determined, which include: promotion of students' awareness of themselves as objects of personal and professional growth; development of the ability to analyze their own positive and negative experiences; Exercise in the ability to independently come out of crisis situations, overcome obstacles to the goal, maintain an emotional balance, maintain a positive state of health; the formation of skills for effective prognosis, regulatory flexibility, manifestation of emotional susceptibility and responsiveness.

Key words: emotional susceptibility, emotional profile, emotional abilities, emotional intelligence, emotional competence, pedagogical conditions of emotional sphere development of the future specialist of preschool education.